

Купина Л. Ф. Отдельные вопросы правового статуса научно-педагогического работника.

В статье исследуются вопросы правового статуса научно-педагогического работника, в частности проводится оценка понятийных определений, которые изложены в нормативных актах, регулирующих труд данной категории работников.

Ключевые слова: научно-педагогический работник, научный сотрудник, ученый, правовой статус.

Kupina L. F. Separate questions of legal status of scientific and pedagogical worker.

The article examines the legal status of scientific and pedagogical employees, including an assessment of conceptual definitions set forth in the regulations governing the employment of this category of workers.

Keywords: scientific and pedagogical employee, researchers, scientist, legal status.

УДК 349.412(477)

Настіна О. І.

Білоцерківський національний аграрний університет

ПРАВОВИЙ ЗМІСТ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ В УКРАЇНІ

У статті проведено дослідження правового змісту державної власності на землю, повноважень держави, як суб'єкта права державної власності щодо володіння, користування і розпорядження землею.

Ключові слова: право власності, повноваження власника, право державної власності на землю.

Модель права державної власності на землю сформувалась без належного теоретичного обґрунтування, що призвело до появи невиправданої кількості прогалин і колізій у механізмі правового регулювання відносин державної власності на землю. Особливості змісту права державної власності на землю залишаються недослідженими у спеціальній земельно-правовій літературі, оскільки у навчальних посібниках, підручниках, науково-практичних коментарях та в цілому в законодавстві відсутнє визначення поняття права державної власності на землю та, відповідно, змісту такого права.

Піднята проблемна тематика цієї статті фрагментарно досліджувалась у працях вітчизняних науковців у галузі земельного, аграрного та екологічного права, авторами яких є українські вчені: В. І. Андрейцев, Г. І. Балюк, А. Г. Бобкова, О. Г. Бондар, Д. В. Бусуйок, О. А. Вівчаренко, А. П. Гетьман, В. К. Гуревський, М. В. Домашенко, В. М. Єрмоленко, І. М. Заріцька, Н. В. Ільків, І. І. Каракаш, Т. Г. Ковальчук, І. О. Костяшкін, П. Ф. Кулинич, Л. В. Лейба, А. В. Луняченко, Н. Р. Малишева, Р. І. Марусенко, А. М. Мірошніченко, В. Л. Мунтян, В. В. Носік, О. М. Пащенко, О. О. Погрібний, В. К. Попов, В. Є. Рубаник, В. І. Семчик, Н. І. Титова, В. Ю. Уркевич, М. В. Шульга, та ін.

Серед зарубіжних вчених в галузі земельного і цивільного права, перш за все, потрібно зазначити роботи Г. О. Аксеньонка, С. О. Боголюбова, Б. В. Єрофеева, І. О. Іконицької, М. І. Козиря, Н. І. Краснова, О. І. Крассова, Д. І. Мейера, О. М. Турубінера, К. П. Победоносцева, Й. А. Покровського, К. І. Скловського,

Л. В. Щеннікової та ін. Однак проблема змісту права державної власності на землю й наразі залишається без належної наукової уваги.

Метою цієї статті є дослідження змісту державної власності на землю в Україні через призму визначення повноважень володіння, користування, розпорядження, як складових права власності.

Доктринальне визначення змісту права державної власності на землю знаходиться у прямій залежності від ступеня суспільно-політичного розвитку держави та визначається елементами правовідносин державної власності на землю, якими є: об'єкти правовідносин, суб'єкти правовідносин, зміст правовідносин (права та обов'язки учасників правовідносин). Зміст права державної власності на землю слід розглядати у двох аспектах – об'єктивному та суб'єктивному. В об'єктивному розумінні зміст права державної власності на землю – це система правових норм, що закріплюють, регламентують та охороняють відносини набуття і реалізації державою права власності на землю, у суб'єктивному розумінні зміст права державної власності на землю – це юридична можливість держави здійснювати у обсязі визначеному законом повноваження володіння, користування, розпорядження і управління земельним ділянками.

Зміст такого права, яке реалізується державою відповідно до закону, слід визначати виходячи з повноважень власника щодо володіння, користування і розпорядження земельною ділянкою. Академік В. І. Андрейцев визначає, що володіння – можливість здійснення будь-яких дій з земельною ділянкою, а також утримання землі у сфері господарювання; користування – являє собою гарантовану правовими нормами можливість вилучення з землі корисних властивостей та можливість її господарської експлуатації та отримання прибутків від неї; розпорядження – визначення власником юридичної або фактичної долі землі [1, с. 36].

Цікавою є думка російських вчених, що з усіх правомочностей, які виходять з права власності, державі в особі відповідних органів належать два з них – право володіння та право розпорядження; щодо користування, під яким як правило розуміють право господарського відання, то держава практично завжди передає іншим особам [2, с. 55]. Вважаємо, що в системі суб'єктів права державної власності на землю держава як суб'єкт права державної власності передає правомочності користування землею суб'єктам реалізації права державної власності – відповідним державним органам, державним підприємствам тощо. Щодо правомочності розпорядження, то така правомочність обмежена двома чинниками: по-перше, розпорядження здійснюється компетентними державними органами в інтересах держави виключно в межах своїх повноважень, по-друге, розпорядження здійснюється не самою земельною ділянкою, а лише правом володіння та користування нею. Щодо змісту права державної власності на землю відмітимо, що володіння – це можливість поширення владних повноважень та панування щодо землі; користування – це визнана можливість уповноважених державних органів використовувати земельну ділянку для забезпечення виконання державою своїх функцій; розпорядження – можливість здійснення передбачених законом юридично значущих дій щодо земельних ділянок, що належать державі.

Сучасне земельне законодавство у ч. 1 ст. 78 ЗК України визначає право власності на землю як право володіти, користуватися і розпоряджатися земельним

ділянками. Схожі норми містяться й у ст. 316 ЦК України. Такий узагальнений підхід не може бути визнаний та прийнятний до правових характеристик змісту права державної власності на землю, на що також вказує Н. І. Титова, яка звертає увагу на унікальність земель як об'єкта правової регламентації, у зв'язку з чим їх правовий режим не може бути ототожнений з режимом звичайного майна у цивільно-правових відносинах [3, с. 73]. Об'єкт власності як правило задовольняє потреби лише власника. Земельна ділянка, як частина простору, певного масиву земель, території держави покликана задовольняти не лише земельні інтереси і потреби власника, а також і суспільства в цілому. Земля в першу чергу є об'єктом природи, який підлягає особливій охороні з боку держави. Унікальність землі полягає в її родючості, кількісній обмеженості в природі, не відтворюваності, що повинно враховуватись законодавцем при визначенні правового режиму землі. Також необхідно враховувати, що право власності – це право особи на річ (майно). Право власності на землю визначає забезпечену законом можливість володіння, користування і розпорядження, де право користування стосується самої земельної ділянки, а правомочність володіння і розпорядження стосується не самого об'єкта власності – землі, а лише права землі.

Загалом визначення змісту права державної власності на землю не охоплюється цивілістичними підходами [4, с. 83]. Таким чином, можна констатувати, що однастайності в розумінні змісту права власності на землю в наукових колах не спостерігається, що обумовлює необхідність розширити спектр наукового дослідження та вийти за рамки класичної тріади повноважень власника.

В сучасних умовах періодичних кризових явищ, глобалізації та продовольчої кризи є необхідність визначення правомочностей держави, як суб'єкта права власності на землю, який реалізує надані йому повноваження народом України та в інтересах народу щодо землі як національного багатства, невідновного природного ресурсу, творіння природи. Тому в розумінні змісту права державної власності на землю перш за все слід враховувати не лише економічні та юридичні складові, а також природничі та екологічні чинники. Право державної власності на землю не лише функціонально спрямоване на регулювання суспільних відносин земельної власності, охорону та захист суб'єктивних прав держави, як суб'єкта права державної власності на землю. Особливістю права державної власності на землю є те, що в сучасних умовах воно набуває соціального змісту, спрямовується на забезпечення належного існування держави як політико правової організації суспільства та її громадян, врегулювання суспільних відносин та становить невід'ємну складову відносин власності.

На наше переконання визначення змісту права власності в сучасному земельному законодавстві проводиться без врахування таких особливостей та правомочностей зокрема: права на власні дії (поведінку), права вимагати певних дій від інших осіб, права звернутися за захистом у разі порушення права. Правомочності класичної “тріади” повноважень суб'єктивного права власності стосуються лише права на власну поведінку. Зокрема право вимагати певних дій від інших осіб не охоплюються правом власності та в більшій мірі стосується можливостей визначати цільове користування і регулювати раціональне використання земельної ділянки, об'єднаних додатковою правомочністю “управління”, наприклад, при передачі земельної ділянки в користування інших осіб. Тому кожний окремий елемент “тріади” може розглядатися як окреме суб'єктивне право. Отже, право державної власності на землю має

особливий правовий характер і тому, на нашу думку, актуальне питання його змісту слід розглядати не лише в рамках класичної тріади правомочностей суб'єктивного права власності. Хоча відмічають, що право власності за своїм змістом є єдиним [5, с. 204]. Є необхідність визначення правомочностей держави як суб'єкта права на землю, яка є національним багатством, творінням природи, невідновним природним ресурсом. Держава реалізує повноваження та права власника, надані їй народом, дії від імені та в інтересах народу.

Особливості земельної правосуб'єктності органів державної влади як суб'єктів здійснення права державної власності на землю та особливість об'єктів державної земельної власності зумовлюють перегляд класичних поглядів змісту права власності на землю, потребують окремого наукового дослідження та повинні мати розширене тлумачення.

Об'єкти права державної власності на землю розглядаються у складі земельних відносин як самостійні елементи змісту права державної власності на землю. Найбільш змістовно в розумінні об'єктів права власності на землю та визначенні їх правового змісту правові категорії “земля”, “землі”, “земельна ділянка” позначають саме об'єкти права державної власності на землю та співвідносяться як загальне, часткове і одиничне. Поняття “земля”, “землі” розглядаються як узагальнюючі правозастосовні категорії, є інтегрованими поняттями, застосовуються у першу чергу для позначення об'єктів державної і комунальної власності. Поняття “земельна ділянка” використовується в законодавстві, як правило, для регулювання праввідносин державної власності щодо здійснення права державної власності на землю, тому об'єкти права державної власності на землю розглядаються у складі земельних відносин як самостійні елементи змісту права державної власності на землю. В науці земельного права пропонується близькі за змістом поняття “земля”, “землі” та “земельні ділянки” в розумінні об'єктів права державної власності на землю об'єднати загальним терміном – земельні об'єкти, що належать державі.

Вказують, що зміст суб'єктивного права власності, який крім “тріади” може включати також – управління, регулювання, захист землі в межах існуючих кордонів, захист суб'єктивного права власності, гарантування, охорону ґрунту, обмеження права власності тощо [6, с. 54]. В набір правомочностей щодо змісту права державної власності на землю потрібно включити правомочність управління, як необхідну складову права державної власності на землю, про що також висловлювались радянські вчені [7, с. 199-204]. Правомочність управління як складова змісту суб'єктивного права державної власності на землю, можна розуміти як право державних органів визначати і регулювати режим цільового і раціонального використання земель державної власності та здійснювати контроль за їх використанням. Також слід зазначити, що органи державної влади здійснюють не лише політичне управління відповідними територіями, а й господарське управління землями, що належать до державної власності. У системі таких земельних відносин вони здійснюють правомочності власника землі [8, с. 127].

У державній власності перебувають земельні ділянки, які надані для здійснення господарської діяльності державним (казенним) підприємствам. Землі державних промислових підприємств, установ, організацій перебувають в управлінні відповідних промислових міністерств і відомств, склад яких у системі влади не є стабільним.

Водночас органами управління землями промислових підприємств можуть виступати і непромислові міністерства і відомства. Саме такий принцип покладено в основу регулювання відносин державної власності на землю, адже Конституція України власником землі в державі проголосила Український народ. Відповідно до ст. 13 визначається, що від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади. Держава ж за таких умов та відповідно до ст. 80 ЗК України набуває статусу суб'єкта права власності на землю, адже норма цієї статті вказує, що суб'єктами права власності на землю є держава, яка реалізує це право через відповідні органи державної влади – суб'єктів здійснення права державної власності на землю.

Звернімо увагу, що ЗК України у ч. 1 ст. 84 декларує право державної власності на всі землі, крім земель комунальної та приватної власності. Розглядаючи державу як суб'єкта права власності, законодавець виходить з визначення землі як об'єкта правовідносин, а не з визначення відповідних повноважень суб'єкта земельних відносин стосовно земельних ділянок. І. І. Каракаш вказує на те, що суб'єктом права власності на землі держави і конкретні земельні ділянки в їх складі завжди залишається держава як політико-територіальна організація суспільства. На наш погляд, потрібно відмовитися від присвоєння державі як суб'єкту права власності ознак носія політичної влади, політичної чи територіальної організації суспільства тощо. Держава як суб'єкт земельної власності має визнаватися учасником земельних відносин, без перебільшення її ролі в процесі регулювання суспільних відносин та без применшення (звуження) правомочностей реалізації повноважень власника землі. Доречним, на наш погляд, є висновок В. В. Цюри, за яким держава – це комплексний суб'єкт, з яким громадянин України не може вступати у правовідносини, тому що вступає у правовідносини з певними державним утвореннями, міністерством, відомством, але не з державою взагалі. Так, в аспекті здійснення права державної власності на землю в приватизаційних відносинах в процесі припинення права державної власності на землю від імені держави виступає районна державна адміністрація, власне, за рішенням якої відбувається перехід права власності на землю з державної власності в приватну власність.

В цілому, право державної власності на землю може бути визначене як делегована Українським народом юридично закріплена можливість держави здійснювати у визначеному законом обсязі правомочності володіння, користування, розпорядження і управління земельними ділянками через систему правових норм, які регулюють виникнення, реалізацію і припинення відносин державної власності на землю.

Висновки. Державна земельна власність несе в собі відмінний від інших форм власності правовий зміст, обумовлений наступними особливостями права державної власності на землю: визначенням державної земельної власності як результату реформування існуючої системи монопольної державної власності на землю; трикомпонентною системою суб'єктів права державної на землю до якої увійшли власник, суб'єкт права власності та суб'єкти реалізації права державної власності на землю; презумпцією перебування земель у державній власності; визначенням у законодавстві земель, які не підлягають передачі у комунальну та приватну власність; особливою земельною правосуб'єктністю держави; публічним характером і соціальним змістом права державної власності на землю.

В сучасному земельному законодавстві зміст права державної власності на землю не визначений. Зміст такого права слід визначати виходячи з повноважень власника щодо володіння, користування і розпорядження земельною ділянкою. Важливим елементом у науковому дослідженні змісту права державної власності на землю посідає виявлення його особливостей, адже державна земельна власність несе в собі окремий, відмінний від інших встановлених форм власності зміст. Зміст суб'єктивного права державної власності на землю може включати також правомочність управління, яку можна розуміти як право державних органів визначати і регулювати режим цільового і раціонального використання земель державної власності та здійснювати контроль за їх використанням.

Використані джерела:

1. *Андрейцев В. І.* Земельне право і законодавство суверенної України: Актуальні проблеми практичної теорії / В. І. Андрейцев. – [2-е вид., випр.]. – К. : Знання, 2007. – 445 с.
2. *Иконницкая И. А.* Право собственности на землю в Российской Федерации / И. А. Иконницкая // Право собственности на землю в России и ЕС: правовые проблемы : сб. статей. – М. : Волтерс Клувер, 2009. – С. 1–57.
3. *Титова Н. І.* До концепції нового основного земельного закону України / Н. І. Титова // Право України. – 2000. – № 4. – С. 68-73.
4. Екологічне право України : підручник / [за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги]. – Харків : Право, 2005. – 384 с.
5. Земельний кодекс України: Коментар / [за ред. А. П. Гетьмана, М. В. Шульги]. – Харків : ТОВ “Одіссей”, 2002. – 600 с.
6. *Носік В. В.* Право власності на землю Українського народу : [монографія] / В. В. Носік. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 544 с.
7. *Аксеньонок Г. А.* Общая теория советского земельного права / Г. А. Аксеньонок, И. А. Иконницкая, Н. И. Краснов. – М. : Наука, 1983. – 357 с.
8. Земельне право: підручник для студ. юрид. спец. вищих навч. закладів / [за ред. В. І. Семчика і П. Ф. Кулиничча]. – К. : Ін Юре, 2001. – 424 с.

Настина О. И. Правовое содержание государственной собственности на землю в Украине.

В статье исследуется правовая суть государственной собственности на землю в Украине, суть полномочий государства, как субъекта права собственности на землю относительно владения, пользования, распоряжения землей.

Ключевые слова: право собственности, полномочия собственника, право государственной собственности на землю.

Nastina O. Legal essence of state ownership of the land in Ukraine.

The article is research of legal essence of state ownership in Ukraine, essence of plenary powers of the state, as property legal subject of the land in relation to possession, use, disposing the land.

Keywords: property right, powers of the proprietor, right of state ownership of the land.